

інвалідністю до нового українського законодавства. *Соціальне право*. 2020. № 1. С. 121-124.

9. Кохан В. П. Впровадження стандартів ЄС у сфері забезпечення права інвалідів на працю. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 67. С. 89-96.

10. Maidanik S. V. European Union disability policy: supranational level of legal regulation. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 150. С. 332-353.

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-01-11

Зубрицька М. В.

аспірант Науково-дослідного
інституту публічного права

ГАРАНТІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті проаналізовано види гарантій кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства. Сформульовано авторський перелік зазначених гарантій. Охарактеризовано та обґрунтовано специфіку та сутність кожної із них. Наведено наукові позиції по даній тематиці. Досліджено їх особливості в контексті тематики. Деталізовано законодавчі положення щодо гарантій кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства.

Ключові слова: гарантія, кримінальна відповідальність, роботодавець, трудове законодавство, праця, працівник.

In the article the types of guarantees of the employer's criminal liability for violations of labor legislation are analyzed. The author's list of the specified guarantees has been formulated. The specificity and essence of each of them is characterized and substantiated. Scientific positions on this topic are presented. Their features in the context of the subject were studied. Legislative provisions regarding guarantees of criminal liability of the employer for violations of labor legislation are detailed.

Keywords: guarantee, criminal responsibility, employer, labor law, work, employee.

Багатостадійним складним процесом є притягнення роботодавця до кримінальної відповідальності за порушення трудового законодавства. Це вимагає залучення правоохоронних органів чи проведення судових експертиз. Відповідна ситуація

обумовлює великі ризики порушення прав усіх учасників кримінального провадження. Для роботодавця це стосується неправомірного обвинувачення та застосування кримінального покарання, для працівників й інших суб'єктів трудових відносин ризик не захистити свої трудові права, а для вповноважених осіб правоохоронних органів неправомірний тиск на їх діяльність, виникнення загроз для життя та здоров'я. При цьому, дані ризики в ході кримінального провадження можуть виникати і умисно, і поза волею її учасників через невірне розуміння та трактування норм права.

Гарантії кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства хоча й мають практичний та прикладний характер, але є не систематизованими. Це погіршує їх ефективність та власне обізнаність учасників кримінального провадження про доступні їх засоби забезпечення та захисту. Тобто, аналіз чинного законодавства надасть можливість сформувавши класифікацію гарантій, а розкриття її призначення дозволить виявляти випадки зловживання процесуальними правами.

На сьогодні, питання системи гарантій кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства недостатньо висвітлене, хоча й частково було опрацьовано в наукових роботах таких вчених: В. А. Багрій, Я. О. Берназюк, Г. П. Власова, Н. В. Волкова, В. М. Зінченко, Ф. Ш. Искендеров, М. І. Іншин, І. Г. Каланча, А. А. Корнієнко, А. О. Коршун, С. Я. Лихова, В. В. Михайленко, О. С. Олійник, Л. В. Павелко, М. І. Панов, М. А. Погорецький, Т. О. Подковенко, О. А. Савицький, С. В. Селезень, О. В. Степаненко, М. М. Терещук, Н. В. Тимошенко, С. В. Шевченко та інші.

Наявність гарантій забезпечує правомірність захисту трудових прав та використання кримінального покарання. С. В. Селезень зазначає, що гарантіями є умови та засоби, що закріплені у законодавстві й проводять забезпечення та охорону можливості для суб'єктів трудових й похідних від них відносин безперешкодно здійснювати свої трудові права та належно виконувати юридичні обов'язки. Гарантії були створенні суспільством, колективом та державою, а не окремим громадянином [1, с. 36].

Тобто, гарантії можуть мати різну форму та спосіб закріплення й виявлення. Спільним для гарантій є обов'язкова закріпленість у законодавстві, як через безпосереднє визначення гарантій, так й через створення функціонального та ефективного механізму захисту трудових прав. Важливо, що гарантії поширюються на усіх учасників трудових відносин, а отже й на роботодавця та стосуються якісного виконання покладених на нього обов'язків та правомірної реалізації наданих прав.

На думку М. А. Погорецького, ознаками гарантій у кримінальному праві є:

- спрямованість на реалізацію прав та обов'язків осіб, що проводять кримінальне провадження;
- спрямованість на права та обов'язки осіб, що долучились до кримінального провадження;
- спрямованість на втілення обов'язків суб'єктів кримінального провадження;
- публічність;
- диспозитивність [2, с. 16].

Доволі спірним є твердження про диспозитивність гарантій кримінальної відповідальності роботодавця, адже їх застосування не є вибором для суб'єктів кримінального впровадження, як й вони не обирають рівень наданого забезпечення, а недотримання гарантій призведе лише до чергових порушень. Погоджуємося із наявністю розподілу гарантій залежно уже від суб'єкта відносин щодо притягнення до кримінальної відповідальності. Так, завданням кожного із суб'єктів мають різну спрямованість, а тому використання однакових умов чи форм забезпечення їх прав було б неефективним. Також, слід погодитися із тим, що усі гарантії кримінальної відповідальності повинні мати публічний характер, в іншому разі їх надання теж буде корупційним правопорушенням.

Г. П. Власова зауважує, що гарантією є наявність кримінально-процесуальної форми притягнення до кримінальної відповідальності, адже направлена на забезпечення демократичних принципів та формує умови для всебічного й об'єктивного розгляду обставин справи та вирішення питань кримінального провадження по суті [3, с. 154].

Варто наголосити, що кримінально-процесуальна форма містить велику кількість різного роду вимог, заборон чи зобов'язань, які виконують функцію гарантування. Відповідно, об'єднувати їх в межах єдиної форми в контексті даного дослідження було б недоречним. Разом з тим, процесуальні гарантії не можуть належним чином функціонувати без наявності матеріальних гарантій захисту, як працівника, чиї права було порушено, так й роботодавця, що вчинив кримінальне правопорушення.

Тож, проведене дослідження науково-теоретичних підходів до розуміння гарантій кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства та аналіз чинного законодавства з даного питання дозволив виділити декілька класифікацій гарантій, в межах яких перелік гарантій формує систему та є вичерпним. Відповідно, за характером дії розподіляємо гарантії кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства на:

1. Матеріальні гарантії кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства;
2. Процесуальні гарантії кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства.

За суб'єктом охоплення гарантії кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства поділяємо на наступні:

1. Гарантії захисту прав роботодавця в ході притягнення до кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства;

2. Гарантії захисту прав працівників чи інших суб'єктів трудових й пов'язаних із ними відносин в ході притягнення до кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства.

За критерієм характеру дії у ході застосування кримінальної відповідальності до роботодавця за порушення трудового законодавства виділяємо матеріальні гарантії. Слід наголосити, що на відміну від процесуальних гарантій, матеріальні різняться за своїм змістом для кожного учасника кримінального процесу. С. Я. Лихова зауважує, що матеріальні гарантії через норми матеріального права забезпечують компенсацію збитків й іншої завданої правопорушенням шкоди [4, с. 320].

Такий підхід відображає економічну сутність матеріальних гарантій, проте нею вони не обмежуються. Дійсно, для суб'єктів, чиї трудові права було порушено притягнення до кримінальної відповідальності роботодавця означає компенсацію коштів на лікування від професійних хвороб чи нещасного випадку, виплату заборгованої заробітної плати. Водночас, матеріальні гарантії можуть стосуватися й роботодавця, наприклад, забезпечення права на адвоката, забезпечення права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Такі гарантії не мають економічного характеру, але закріплюють права, що мають допоміжний характер в контексті втілення основних трудових й господарських прав для роботодавця. Аналогічно, матеріальними гарантіями для працівника вважатимемо право на забезпечення позову чи забезпечення доказів, а для представників профспілок заборону на звільнення з підстав участі в профспілковій організації.

Таким чином, матеріальні гарантії у кримінальній відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства встановлені заради забезпечення рівності у можливостях роботодавця та суб'єктів трудових відносин, чиї трудові права він порушив та полягають у наданні уточнюючих та додаткових прав учасникам кримінального провадження, закріпленні заборон й обов'язків для правоохоронних органів.

Також, за критерієм характеру дії у ході застосування кримінальної відповідальності до роботодавця за порушення трудового законодавства виділяємо процесуальні гарантії. Їх класифікація та перелік є предметом наукової дискусії, адже чинне законодавство не містить їх упорядкованої системи. Відмінністю процесуальних гарантій можливо вважати їх динамічний характер, використання для забезпечення втілення різних матеріальних прав. Слід наголосити, що усі процесуальні гарантії у

питаннях притягнення до кримінальної відповідальності роботодавця можуть бути встановлені лише у Кримінально-процесуальному кодексі [5].

Цивільний чи адміністративний процеси мають власні відмінності щодо: віднесення справ про трудові спори до малозначних, розгляд їх у спрощеному порядку. Однак використання таких гарантій в кримінальному процесі було б помилковим, адже це не сприяє повному дослідженні обставин справи та мотивованому рішенню щодо виправдання чи засудження роботодавця.

О. А. Савицький провівши дослідження питання кримінально-процесуальних гарантій, наводить наступний їх перелік: кримінально-процесуальна форма; судовий контроль; прокурорський контроль; процесуальні права та обов'язки учасників кримінального провадження; заходи забезпечення; оскарження діянь правоохоронних органів та їх посадових осіб; наявність юридичної відповідальності в учасників кримінального провадження [6, с. 81].

Значення кримінально-процесуальної форми полягає у забезпеченні функціонування прозорих та зрозумілих етапів й стадій розгляду справи, які не можуть мінятися місцями, пропускатися або ж змінюватися за строками чи вимогами до проведення. Також, важливою процесуальною гарантією є можливість притягнення роботодавця чи інших суб'єктів трудових відносин до юридичної відповідальності за порушення своїх обов'язків в ході кримінального провадження, що зменшує ймовірність прямого перешкоджання чи ігнорування розгляду справи.

Можливо резюмувати, що процесуальні гарантії у кримінальній відповідальності роботодавців за порушення трудового законодавства розкриваються через дію умов та засобів, що направлені на уніфіковане, публічне й гласне, прозоре проведення кримінального провадження та з'ясування обставин справи без порушень матеріальних прав роботодавця та інших учасників трудових відносин. Для кожного етапу кримінального провадження змінюється набір гарантій, що можуть полягати у неупередженості дії слідчого або ж у забороні обшуку підприємства роботодавця без дозволу суду, встановлені строків для дії кожного із етапів, покладення обов'язку доведення факту вчинення кримінального правопорушення не на роботодавця, а на сторону обвинувачення.

До гарантій кримінальної відповідальності до роботодавця за порушення трудового законодавства за критерієм суб'єктів охоплення зараховує гарантії захисту прав роботодавця. Так, незалежно від того чи вчинив роботодавець кримінальне правопорушення або ж ні, його природні права, зокрема право на справедливий суд та співмірне покарання мають бути забезпечені. Це можливо завдяки загальним процесуальним та матеріальним гарантіям, як то дії кримінально-процесуальної форми чи

праві на адвоката, проведенню незалежних експертиз. Разом з тим, їх дії недостатньо, адже з кожною зміною правового статусу роботодавця в ході кримінального провадження, змінюються цілі та можливі засоби їх досягнення, тому можливо й виділити спеціальні гарантії.

Згідно з ст. 42 Кримінального процесуального кодексу правами підозрюваного є: вимога перевіряти обґрунтованість його затримання; збирання доказів й їх надання слідчому; використання технічних засобів під час процесуальних дій; оскаржувати рішення слідчого, прокурора, слідчого судді; вимагати відшкодування шкоди, що була завдана незаконними рішенням чи діями правоохоронних органів; використовувати рідну мову й користуватись послугами перекладача. Зі свого боку, правами обвинуваченого включають у себе: право на виступ в судових дебатах; оскарження судових рішень; збір та подання до суду доказів. Виправданий та засуджений мають сукупні права й обов'язки обвинуваченого та підозрюваного [5].

Тобто, із кожною зміною правового статусу змінюється обсяг прав та дозволеної поведінки для роботодавця. Особливо важливим є право на відшкодування завданої шкоди, адже, наприклад для проведення процесуальної дії може бути необхідним припинення роботи на виробництві, що шкодить прибутку роботодавця й може вимагати додаткових затрат для початку нової роботи.

Слід констатувати, що гарантії прав роботодавця під час притягнення до кримінальної відповідальності за порушення трудового законодавства стосуються забезпечення можливості ознайомлення із сутністю обвинувачення, висвітлити та надати докази своєї позиції та захистити свої майнові та особисті права через оскарження рішень правоохоронних органів.

Ще одним видом гарантій кримінальної відповідальності до роботодавця за порушення трудового законодавства за критерієм суб'єктів охоплення вважаємо гарантії захисту прав працівника. Варто зауважити, що обсяг трудових прав працівника є недостатнім для самостійного захисту від кримінальних правопорушень та доведення їх настання. Відповідно, для захисту своїх прав працівник може використовувати правоохоронні органи, як інструмент впливу на поведінку роботодавця та збору доказів, а також й застосовувати загальні процесуальні й матеріальні права.

Відповідно до ст. 56 Кримінального процесуального кодексу України потерпілий має право на: забезпечення безпеки життя, майна та здоров'я свого та членів своєї сім'ї; оскаржувати рішення судді, слідчого, прокурора; надання пояснення; одержання копії процесуальних документів; негайну реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення; бути завчасно повідомлений про час та місце судового розгляду; примиритися та укласти відповідну угоду [5].

Так, гарантії захисту працівника мають декілька напрямів дії. Найперше, це щодо фіксування факту правопорушення, що відбувається шляхом негайної реєстрації заяви та права вимагати підтвердження такої заяви. Далі, гарантії стосуються досудового розгляду обставин справи та можливості допомогти у знаходженні доказів, адже працівник, як особа, що перебуває у трудових відносинах із роботодавцем більш глибоко ознайомена із місцем виробництва, необхідними документами та можливими підтвердженнями вчинення кримінального правопорушення. На будь-якому із етапів чи стадій працівник може звернутися за прямим захистом його житла здоров'я та захистити від протизаконних дій свою сім'ю, що гарантує безпеку захисту його трудових прав.

Тож, гарантії захисту прав працівника чи інших суб'єктів трудових й пов'язаних із ними відносин в ході притягнення до кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства полягають у забезпеченні повної та безперешкодної їх участі в кримінальному провадженні, а також запобіганню здійсненню на них протиправного тиску з боку роботодавця.

Отже, проведене дослідження дозволило дійти висновків, що законодавче закріплення гарантій кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства направлено на забезпечення правопорядку та захист прав учасників кримінального провадження. Гарантії кримінальної відповідальності роботодавця за порушення трудового законодавства мають універсальний характер та можуть бути використані для захисту і матеріальних, і процесуальних прав учасників кримінального провадження. Водночас, права працівника, як потерпілого все ж є недостатньо забезпеченими з огляду на залежність від роботодавця в трудових відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Селезень С. В. Юридичні гарантії захисту трудових прав працівників. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2016. Вип. 5. С. 33-36
2. Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. Часопис Національного університету "Острозька академія". Сер. : Право, 2014. № 2. С. 2-23
3. Власова Г. П. Співвідношення кримінальних процесуальних проваджень та диференціації кримінальних процесуальних форм. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. № 11. С. 153-158
4. Лихова С. Я. Безпека людини, як об'єкт кримінально-правової охорони (європейські стандарти дослідження). URL: <https://cutt.ly/pT29njq> (Дата звернення: 28.11.2021)

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013 р. № 9-10. Ст. 474. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.01.2021)

6. Савицький О. А. Суддя вищого антикорупційного суду як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин: дис. ... доктора філософії: спец. 081. Київ, 2021. 232 с.

УДК 349.3

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-01-12

Маковський Д. В.

здобувач кафедри правознавства юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз наукових напрацювань з метою всебічного з'ясування сутності, змісту та природи соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Для досягнення наукової мети автором висвітлено зміст поняття «гарантії» у його найбільш загальному трактуванні. Розкрито особливості категорії «юридичні гарантії». Надалі з'ясовано напрацювання вчених стосовно розуміння поняття «соціальні гарантії». Також проаналізовано специфіку нормативно-правового закріплення змісту соціальних гарантій у чинному законодавстві України. Акцентовано увагу на виявлених недоліках у різних доктринальних підходах до формування змісту досліджуваного поняття, а також конструювання його нормативно-правового визначення. На підставі синтезу дослідженого матеріалу запропоновано визначати поняття соціальних гарантій особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України за вузьким та широким підходом. Також виокремлено істотні правові ознаки досліджуваного поняття.

Ключові слова: юридичні гарантії, соціальні гарантії, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, соціальні стандарти, гідний рівень життя, соціальне забезпечення